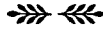

- [2] Vö.: Török Gábor Magyar Nyelvőr. LXXXII. (1958), 333–41.; Uő.: Gyógypedagógia XVI. (1971), 65–83. – További irodalom e helyeken.
- [3] Gyógypedagógia i. h.
- [4] Fónagy Iván: A költői nyelv hangtanából. Akadémiai Bp., 1959. 33–37.; Uő.: A metafora a fonetikai műnyelvben. Akadémiai Bp., 1963. 23–4., 34–7.; Gergely Éva: Magyar Nyelvőr. XCI. (1967), 407–16.; Uő.: Jelenkor. XIII. (1970), 159–66.
- [5] Az óvodai nevelés programja. Tankönyvkiadó Bp., 1971. 86., 157–69., 261–75.
- [6] Uo.: 261–75.
- [7] Útmutató az általános iskolai tanulmányokra előkészítő foglalkozások vezetéséhez. MM. Bp., 1971. 3., 14., 43–5.

DR. FARKAS FERENC

Jászberény

A szövegelemzés és lehetőségei az iskolai anyanyelvi nevelésben

A nyelvészet modernizálódása szükségképpen magával hozta az általános iskolában folyó nyelvi nevelés megújodását is. Ennek a megújodási folyamatnak egyik jelentős tényezőjévé válhat a *szövegelemzés*, amely az egyes mondatok (tagmondatok) vizsgálatán túl a szövegegységek (kontextusok) törvényszerűségeit veszi szemügyre. A *hang-szó-mondat* hármasság fölött álló nyelvi összetartó erőt mérlegeljük tehát, és a kisebb egységek kontextusban betöltött funkciójának vizsgálata révén tárjuk fel anyanyelvünk néhány alapvető törvényszerűségét.

A szövegelemzés első lépése a feldolgozandó szöveg (szépirodalmi, ismeretterjesztő stb.) *részekre bontása* (szegmentálása), majd az egyes részeket összetartó nyelvi tényezők feltárása után megkeressük azokat a nyelvtényeket, amelyek a szövegegységek között is megteremtik a kapcsolatot, a kohéziós erőt.

A szövegelemzés tehát:

1. Nem azonos a műelemzéssel, bár megítélésünk szerint elengedhetetlen része annak.
2. Feltárja a nyelvi jelek strukturálódásának sajátosságait, vizsgálja azokat a mondattani, szófajtani, alaktani és hangtani jelenségeket, amelyek a közlés szempontjából jelentőséggel bírnak.
3. Méri a szövegben található sajátos szerkezeteket, keresi azokat a kulcsszavakat, szószerveket, amelyek a kommunikáció szempontjából leglényegesebbek, a közlés tartalmát továbbfejlesztik, gazdagítják, annak pillérét jelentik.

4. A fentiek alapján stílusbeli és stilisztikai következtetésekre jut.

Végső célja: a közlés és értés tudatosságának biztosítása, a beszéd- és íráskészség, valamint a szövegértés gazdagítása, fejlesztése, a közismert, olykor száraznak tűnő nyelvtani elemzés élettellel való megtöltése. Az ilyen elemzések révén a tanuló számára is konkrét tartalommal telítődik a korábban részint mechanikusan végzett munka.

Nézzük meg most már, hogy a gyakorlatban hogyan fest egy szövegegység ilyen értelmű vizsgálata. Krúdy Gyula *Egy régi lál* című művéből való az alábbi részlet:

„De mégis volt ott egy fiatalember, aki a táncosok sokadalmát elkerülve, *magányosan* ödöngött a fényes szála homályos sarkaiban.

Sápadt arcú, nyúlánk termetű, dacos tekintetű ifjú volt ez, aki két kezét *bátrafonva*, hallgatagon nézegette a táncosokat. Sohasem mosolygott, de szomorú sem volt. Hisz itt volt, láthatta azt, akinek kedvéért idejött. Szendrey Júlia éppen Herтеленy úrral járta a füzértáncot. A sápadt arcú ifjú arca talán még sápadtabb volt, mint rendesen. És talán akkor sajnálta életében először azt, hogy nem tudott táncolni.”

(Magyar irodalmi olvasókönyv 7. Ötödik kiadás, 239.)

A vizsgált szövegegységet (kontextus) a *báli hangulat rajza* előzi meg. Az ellentétes kötőszóval (de) kifejezett szembeállítás fontos tényező a két szövegegység műben elfoglalt helye szempontjából, hiszen az ellentétnek erős figyelemkeltő, – felhívó szerepe van, mivel az átlagostól eltérő, előtű egyéniségre, hangulatra hívja fel a figyelmet. A vizsgált szövegegységben felbukkan Szendrey Júlia alakja is, hogy a következőben majd az ő egyénisége rajzoltassék meg. Így illeszkednek egymáshoz a vizsgált műrészlet szövegegységei, hogy belőlük kibontakozzék a két nem mindennapi ember mély kapcsolata.

Szövegegységünk mondatai között az idő- és térbeli azonosság tükröztetése, valamint a jellem fokozatos építése, megrajzolása érdekében – egy kivétellel (4–5. mondat) – *mellérendelő kapcsolatos viszony* van.

Ez sajátos egységet kölcsönöz a kontextusnak. A nem mindennapi fiatalember rajza fokozatosan kiteljesedik. A belső tulajdonságok megjelenítését segítik a külsejét ábrázoló megállapítások. A hangulati telítettség erősödése egyre meggyőzőbbé, teljesebbé teszi a költő énjének rajzát.

Valamennyi mondat *kijelentő* és egy kivétellel *állító*. Szerkezeti szempontból sem bonyolultak a szövegegység mondatai. Egyetlen többszörösen összetett mondatot tartalmaz (4.), egyetlen egyszerű bővített mondata van (5.), a többi összetett mondat: jelzői (1.), alanyi (2.), határozói (6.) és tárgyi (7.) alárendelt. A 3. mondat ellentétes mellérendelő viszonyt testesít meg. A kijelentő mondatok kizárólagossága és az állító mondatok túlsúlya a tárgy- és ténytényszerűség kifejezését szolgálja. A *szószervezetek* (szintagmák) közül a jelzős és a határozói viszonyok kapnak sajátos hangsúlyt: „... fényes szála homályos sarkában.”; „Sápadt arcú, nyúlánk természetű, dacos tekintetű ifjú...”; „... (sokadalmat) elkerülve, magányosan ödöngött...”; „... (két kezét) hátrafonva. hallgatagon nézegette...”; „... még sápadtabb”. E két szintagmasor jellemzi leginkább a szövegegység hősét, de gazdagítják a jellemzést az összetett állítmányok is: „... ifjú volt...”; „... szomorú sem volt...”; „sápadtabb volt...”, mivel a *predikatív szintagmák állítmányi része három* esetben tartalmaz névszói elemet. A többi állítmány igei. E két tényező is egyensúlyt teremt a milyenség és a cselekedtetés viszonyában.

A szövegegységben *tíz szófajta* szerepel. A *főnevek* az összes előforduló szavak 21,79, a *mellénevek* 19,23, az *igék* pedig 16,66 százalékát teszik ki. Ez utóbbi szófaj jelenlétét, stilisztikai hatását erősíti a három igenév (2 határozói, 1 főnévi) is. Ezek az arányok a jellemzés szolgálatában állanak, és a *névszós stílus*hoz tartozóvá teszik a szövegegységet. Az igék közül pedig különösen, az *ödöngött, nézegette, mosolygott, sajnálta* hordoz hangulati hatást. A főnevek közül a *fiatalember* és az *ifjú* kap *kulcspon*ti szerepet. A mellénevek által alkotott *jelentéstani* és *stilisztikai* sor a következő: *magányos, sápadt, dacos, hallgatag, szomorú*. Ellentétet fejez ki a *fényes* és a *homályos*. A *sápadt* melléknév ismétlése és fokozása erőteljes hatást vált ki.

Az író a szavakat *alapjelentés*ben használja, és a szorosan vett képszerűség helyett a *sajátos hangulat* megteremtése eredményez művészi hatást.

Ily módon már könnyen meghatározók azok a legáltalánosabb szintek, amelyek a szöveg elemzése közben tekintetbe veendők:

a) szövegszint:

- a szövegegység helye a műben;
- a szövegegység mondatai között levő kapcsolatok;

b) a mondat szintje:

- a szövegegység mondatainak három szempont szerinti elkülönítése;
- az összetett mondatok fajtáinak taglalása;

c) a *szervezetek* szintje:

- a szintagmák jellege;

d) a *szókészlet* szintje:

- az előforduló szófajok száma;
- az ebből fakadó stilisztikai vonások;

e) a *szóhasználat* szintje:

- a közlésre választott szavak nyelvi jelként való felhasználási módja.

Az így kialakított módszert alkalmazzuk most egy alsó tagozatos tankönyvi szövegre, és vizsgáljuk meg azt is, hogy a fent rendszerezett eljárások közül melyik alkalmazható az alsó tagozatos nyelvi nevelésben.

A KINIZSI c. olvasmány a negyedik tankönyv *A nép költészete* fejezetében van. (Olvasókönyv 4. Ötödik, bővített, javított kiadás, 27–29.) A fejezet szépirodalmi olvasmányokat tartalmaz, s ezért nagyon fontos szerepet kap a tanulók nyelvi nevelésében.

I. Az olvasmány maga a híres vitézzel kapcsolatos mondát dolgozza fel olvasmányos, érdekes formában, a népköltészet logikáját követve. A mű egyik érdekes és kerek egységet, szövegegységet jelentő része az első bekezdés, amely tulajdonképpen az egész olvasmány expozíciója, bevezetése. Ez a szövegegység tehát bevezeti a történetet, exponálja a történetendőket, és egyben előkészíti a befejező részt úgy, hogy annak felépítési mintául is szolgál. Tehát kulcsfontosságú szerepe van a műben, és egyben szép példája a jól megírt olvasmánynak is.

„Egy forró augusztusi napon porlepte vadászcapat érkezett a nagyvázsonyi völgybe. Élén sasorrú, hosszú hajú, éles tekintetű nagyúr lovagolt.

Akkor már harmadik napja követték egy öreg szarvasbika nyomát. Nagyon elfáradtak, meg-szomjaztak, mikor egy vizimalomhoz értek. Bekiáltottak, s a hangos szóra öles termetű, széles vállú ifjú lépett ki a malom kapuján. Hatalmas testén majd szétrepedt az ócska ruha. Vállán hasas liszteszsákot tartott. Mégis bátran, büszkén nézett szembe az urakkal.”

A szövegegység mondatai nagyon logikusan és egyszerű szerkesztettséggel kapcsolódnak egymáshoz:

- 1-2. mellérendelő kapcsolatos;
- 2-3. mellérendelő kapcsolatos;
- 3-4. mellérendelő következő;
- 4-5. mellérendelő következő. (Az 5. mondat második tagmondata szintén következő viszonyban van annak első tagmondatával!);
- 5-6. mellérendelő kapcsolatos;
- 6-7. mellérendelő kapcsolatos;
- 7-8. mellérendelő ellentétes.

A mellérendelés csaknem kivétel nélkül jelentkezése leírásra, elbeszélésre alkalmas, hisz az események egymásutánosságát alig törli meg egyéb viszonylat. A mellérendelésen belül is a kapcsolatos viszony az uralkodó. A következő jelleg az egyhangúság feloldását szolgálhatja, és a történet továbbblendítésének egyik fontos eszköze. Az ezt követő mellérendelő kapcsolatos viszonylatok már az új szereplő, a molnárlegény Kinizsi bemutatását szolgálja, az előbbieken felvázolt situáció természetes következményeként. A szövegegység utolsó tagmondata ez utóbbi résszel ellentétes viszonyban áll, és a sokoldalúan ábrázolandó főhős egyik fontos jellemvonását villantja fel, összegez és indít.

A mondatok egymáshoz való viszonya, esetleg a tagmondatok egymáshoz való viszonya tehát ilyen belső összefüggéseket is egyértelműen tükröz, és ezért a szövegegység mondatai közötti viszonyok vizsgálata a szöveg szintű elemzés szerves része.

II. A mondat szintje:

A szövegegység mondatainak három szempont szerinti vizsgálata is sokat mond a szövegegység közléstartalmáról:

- 1-2-3. egyszerű bővített mondat;
4. összetett mondat (két tagmondatból áll, alárendelés, időhat.);
5. összetett mondat (két tagmondatból áll, mellérendelés);
- 6-7-8. egyszerű bővített mondat.

Ahogy a szövegegység mondatai közti viszonylatok egyszerűek (mellérendelés), ugyanúgy a szöveg egyes mondatai is nagyon egyszerű, minden komplikáltság nélküli képletet mutatnak. Az alárendelés vagy a többszörösen összetett mondat tünnetne fel nagyon sokféle és viszonylag bonyolult valóságviszonylatokat. Így azonban az egymásutánosságot, külső ok okozati összefüggést nem tekintve, csak egy időhatározói alárendelés törli meg egyszerű bővített mondatok sorát, és egyetlen olyan összetett mondat van még, amely nagyon szépen belesimul a fenti képletbe. Az eddig említettek hatását felerősíti az, hogy valamennyi mondat kijelentő és állító. Ez a tény is a leíró-közlő jelleget teszi nyilvánvalóvá.

III. A szerkezetek szintje

A szó szerkezetek (szintagmák) közül a jelzős szó szerkezetek uralják a szövegegységet. Ennek oka a szövegrész két szereplőjének bemutatásából, jellemzéséből fakad; *nagyúr* és *Kinizsi*. Különösen hatásosnak tűnnek azok a jelzős szó szerkezetek, amelyek összetett szót tartalmaznak (sasorrú), vagy többszörös jelzős szintagmák (hosszú hajú, éles tekintetű, öles termetű, széles vállú), s nem különben hatásos a *porlepte* jelző vagy a nagyon képszerű *basas liszteszsák* szintagma. (Felerősítik a jelzős kifejezések hatását azok az összetett szavak, amelyek szintén jelzői viszonyt hoznak: *szarvasbika*, *liszteszsák*.) Érdekes ellentétet teremt az író egy mondatban azzal, hogy ellentétes jelentésű jelzőt teremt: „*Hatalmas* testén majd szétrepedt az *ócska* ruha”, és nyilvánvaló, hogy ennek az ellentétnek a jellemzésben igen fontos szerepe van. (Ez az ellentét oldódik fel az

olvasmány végén, amely szerint Kinizsi híres vitéz lesz, és a személyes adottságok megtalálják érvényesülési lehetőségüket.)

A *forró* jelzőre egy kicsit a *prolepte* felel, a *bekijáltottak* állítmányra pedig a *bangos szóra* szószerkezet. Ugyancsak szoros összefüggést érzékelhetünk az *egy forró augusztusi napon* struktúra és az *akkor már barmadik napja*, valamint az *elfáradtak, megszomjaztak* állítmányok között. Az okozati összefüggés itt egészen nyilvánvaló anélkül, hogy okhatározó bármilyen (mondatrészi, mondatbéli) formájában jelen lenne. Világos tehát, hogy a sokszor emlegetett mondatrészi funkciók nem kizárólagosak, ha a szövegegységeket alaposabban szemügyre vesszük, és az is kitetszik, hogy a kohéziós erő nemcsak az egyes mondatok között létezik, hanem nagyon szépen átszövi a szövegegység struktúráját is.

IV. A szókészlet szintje

A vizsgált szövegegységben 9 különböző szófajú szó fordul elő, és a szöveget alkotó 67 szófajú megoszlása, sűrűsége a következő képet mutatja:

20 melléknév	29,0 ⁰ /o
18 főnév	26,8 ⁰ /o
11 ige	16,4 ⁰ /o
	<hr/>
	72,2 ⁰ /o
5 határozott névelő	7,4 ⁰ /o
4 határozószó	5,9 ⁰ /o
3 határozatlan névelő	4,4 ⁰ /o
3 kötőszó	4,4 ⁰ /o
2 elváló igekötő	2,9 ⁰ /o
1 számnév	1,4 ⁰ /o
	<hr/>
	26,4 ⁰ /o

Ha ezeket az arányokat szemügyre vesszük, világossá és egyértelművé válik mindaz, amit a szószerkezetszint vizsgálata mintegy előzetesen mutatott, hogy tudniillik a jelzős szerkezetek uralkodnak a szövegben.

Ebből logikusan következik viszont, hogy a főneveknek is jelentős számban kell előfordulniuk, hiszen a jelzős szószerkezet alaptagja mindig főnév vagy főnévi értelemben használt szó.

Az *igék* nagy száma az eseményközlés, elmondás jelenlétével vannak összefüggésben. Tehát a szófaji vizsgálat is világossá teszi, hogy ebben a szövegben szereplő vagy szereplők jellemzése áll középpontban, de ugyanakkor a jellemzés cselekedtetés révén is történik.

A *határozatlan névelő* jelentős előfordulása egyrészt a népmese frazeológiájának jelenlétét érzékelteti, másrészt a három említett szófaj jelentésbeli konkrétságával magyarázható.

Így fest tehát az azonosság a szöveg szerkezeti gyakorisága és a szófaji gyakoriság között. Az e szöveget alkotó alapvető szófajok (melléknév, főnév, ige) adja a közlés lényegét, jellegét, a többi szófaj kötőanyagként, az alapvető szófajok közötti viszonylatok megteremtésének a szolgáltatásban áll.

Az ilyen, határozottan egy arcú szövegek általában szépirodalminak tekinthetők, hiszen az ábrázolás, a megjelenítés a funkciójuk. Hasonló egyöntetűség a szerkezetek és a szófajok tekintetében pl. a tudományos szövegekben is megfigyelhetők, de azokban bonyolultabb mondattani relációk jelentkeznek általában, a közlés természetéből fakadóan.

V. A szóhasználat szintje

A szavak használata tekintetében nem fedezhetünk különösebb írói bravúrokat a szövegegységben. A már említett *prolepte* melléknév *vadászcapat* szóval való társítása sajátos ugyan, de nem különösebben meglepő. A képszerűség erejével hat azonban néhány szó, illetve szószerkezet: *sasorrú, éles tekintetű, öles termetű, basas liszteszsák*.

A többi szó, illetve struktúra alapjelentésben szerepel, és így valóban könnyen elérhető az apróbb olvasók számára is. Ebből fakad a szöveg egy kissé népi hangvétele, hisz a fenti eszközökkel megteremtett helyzet a népelet egy darabjának fogható fel. Vö.: népmesei – mondai jelleg, határozatlan névelő viszonylag nagy száma. Egészen más szerepe van eme olvasmány másik szövegegységének, amely Kinizsi és a magát még ismertté nem tevő király között folyik:

„– Köszönöm, fiam. Ha bor volna, egészségedre üríteném – mondta nyájasan. – Hogy hívnak, s hol esik annyi eső, hogy ilyen legények nőnek?

– Kinizsi Pál a nevem, uram – mondta a legény egyenest a lovag szemébe nézve –, az nagyvázsonyi vízimolnárn fia vagyok.

– Pedig ilyen legénynek nem malomban a helye, mikor négyfelől tör ellenség az országra – mondta komolyan a nagyúr. – Nem volna kedved katonának állni?

– Ki törődik a szegény ember kedvével, uram? – kérdezte keserűen a fiú.

– A király – felelt keményen a lovag.

– A király messze van, s a szükség közel – felelt a legény.

– Hogy beszélsz, kölyök? – kiáltott rá egy ősz hajdúvitéz. – Hiszen...

– A király nincs messze – vágott szavába a lovag –, előtte áll.

A legény halálsápadtan eszkekedett fél térdre:

– Uram! Mátyás király! – rebegte megilletődötten.

– Állj fel, fiam! – mosolygott a király. Ilyen legénynek talpon vagy lovon a helye. S ha kedved tartja, állj be seregembe. Keresd meg Budán szavammal kedves kapitányomat, Magyar Balázst. Három nap múlva otthon leszünk."

A közlési egység (szövegegység) egyik fontos tartalmi jegye, hogy a párbeszéd folytatán válik nyilvánvalóvá, ki is a sasorú lovag. Ennek feltárásában a párbeszéd váltásai játszanak igen fontos szerepet, de igen lényegesek a szövegrészeknek azok a mondatai is, amelyek a párbeszédet mintegy kommentálják, magyarázzák: "... mondta nyájasan; ... mondta a legény egyenest a lovag szemébe nézve; ... mondta komolyan a nagyúr; ... kérdezte keserűen a fiú; ... felelt keményen a lovag; ... felelt a legény; ... kiáltott rá egy ősz hajdúvitéz; ... vágott szavába a lovag; ... A legény halálsápadtan eszkekedett fél térde; ... rebegte megilletődötten." (28–29.)

Ezek a főmondatok (valamennyi egyszerű bővített és kijelentő) megragadják a jelenet hangulatát, pontosan tükrözik annak fontos fordulópontjait.

Az első két párbeszédelem határozói a résztvevők jellemzésére is szolgálnak: *nyájasan; egyenest... szemébe nézve*. Ennek továbbfejlesztését jelenti a *komolyan*, majd a *keserűen*. Ez utóbbira a *keményen* határozó felel. A párbeszéd ilyen értelmű lezárását a *halálsápadtan* és a *megilletődötten* határozók zárják, s ezek önmagukban is kifejezik a molnárlegény tudatában és lelkében lejátszódó változásokat.

A tulajdonképpeni párbeszéd anyaga tartalmazza a közlés konkrétumait, tényezőit. Ezek tükrében kap teljes értelmet a fentiekben vizsgált elemsor. Így teremtette meg a szöveg írója azt az összetartó erőt, amely tisztán és könnyen értelmezhetővé teszi az olvasmány dekrézését.

Nyilvánvaló, hogy a párbeszéd mondatai változatosabbak a beszélő szándéka tekintetében, mint a folyamatos közlést tartalmazó szövegegységek. A kérdés természetes kísérője minden párbeszédnek, de a felkiáltások és megszólítások élénkítő hatása sem kerülhető ki jól megszerkesztett, érzelmi töltést is tartalmazó szövegek, szövegegységek esetén. E részlet (szövegegység) drámai feszültsége természetessé teszi az ilyen mondatok jelenlétét.

A részlet szövegben elfoglalt helye tehát kulcsfontosságú. A rangrejtve érkező király és a molnárlegény találkozási a kiindulópont, a király személyének felfedése pedig a megoldást, a feszültség feloldását eredményezi, és egyben továbblendíti a cselekményt is, amely e pillanattól gyorsan halad a kifejlet felé.

A kialakított reendszer követi a modern nyelvi vizsgálódás menetét. A Deme által megalkotott nyelvi szintek alapján alakítottuk ki. Ebből is, az elmondottakból is kitetszik, hogy az **iskolai anyanyelvi nevelésben** nem minden elemzési szint alkalmazható.

Mivel azonban a nyelvi nevelés megváltoztatása, megújítása ilyen és hasonló szempontok alapján képzelhető el, igyekeztünk viszonylag teljes rendszert adni a funkcionális nyelvészleleten is alapuló szövegvizsgálatról. Útkeresésről, próbálkozásról van szó tehát, de ennél valamivel talán többről is.

Összefoglalás:

Melyek azok a *vizsgálati szempontok, módok*, amelyek az iskolai nyelvi nevelésben is alkalmazhatók?

Az elmondottak egy része nyilván nem újszerű, s ennek következtében nem idegen napjaink tanári-tanítói gyakorlatától sem. Az olvasmányok *részekre bontása* eddig is igen jelentős szerepet játszott a tanítói-tanulói munkában. Ha az itt említett szempontok közül néhányat alkalmaznak majd az órára való felkészülés és az órai munka során, akkor egységesebb és árnyaltabb lesz a tevékenység, és minden bizonnyal eredményesebb a tanulók nyelvi nevelése. A mondatok közötti összefüggések felvillantása, a szó szerkezetek minőségének vizsgálata, a szavak szófaja és a szó szerkezetek megalkotásának lehetőségeit, a kulcsszavak kiemelése, azoknak sajátos szerepe a közlés egésze szempontjából, mind-mind olyan lehetőség, amely tudatosabbá és teljesebbé teszi a beszéd és közlés törvényszerűségeit, meggyőzőbbé teszi a szövegegységen belüli és a szövegegységek közötti nyelvi összetartó erőt, amelyet kohézióknak nevezünk.

A szövegegységek különböző szempontú összeszerkesztettségének értelmezéséből a fogalmaztatás is profitálhat, hiszen az összeszerkesztésnek számos lehetősége van, mivel nyelvünk, mint minden nyelv, igen hajlékony, s ezért sok lehetőséget kínál.

Deme László: A nyelvről felnőtteknek. Gondolat, 1966.

Deme László: Mondatszerkezeti sajátosságok gyakorisági vizsgálata. Akadémiai Kiadó, 1971.

Makay Gusztáv: „Édes hazám, fogadj szivedbe...” Szépirodalmi Kiadó, 1959.

Miért szép? A világirodalom modern verseiből. Gondolat, 1970.

Miért szép? Századunk magyar lírája verselmzésben. Gondolat, 1974.

Szabó Zoltán: Az egyéni szépirói stílus jellemzése az újabb szövegelméletek megvilágításában. (Jelentéstan és stilisztika. Szerkesztette: Imre Samu, Szathmári István, Szűts László. Nyelvtudományi értekezések. 83. sz. 570–573.)

Az általános iskolai fizikaoktatás távlatairól

(BEFEJEZÉS)

6. kérdés

Az elképzelések alapján milyen változások válnak szükségessé az általános iskolai tanárképzésben?

DR. KEDVES FERENC

V. Turcsenko: A tudományos technikai forradalom és az oktatás forradalma című könyvnek a Pillantás a jövőbe c. fejezete írja a következőket: Hiába minden újítás és csodálatos oktatási gépek, ha ezek alkalmazására az oktatási és nevelési folyamat fő tényezője, a szakmai, társadalmi, gazdasági és erkölcsi vonatkozásban teljesen felkészült tanár nem áll rendelkezésre. „Érdemes emlékeztünkbe idézni Platónnak és Hegelnek azt a gondolatát, hogy nagyobb gondot választjuk meg azt a mestert, akivel ruhát csináltatunk magunknak, mint azt, aki gyermekünket felneveli. A képzés stratégiájának kidolgozása során nagyon fontos volna biztosítani, hogy a legjobb erők áramoljanak állandóan a pedagógusi pályára és hogy a pedagógusok teljesen ki tudják bontakoztatni alkotó energiájukat. Ezért ma különösen időszerű a szakmai kiválasztás tökéletesítése, a tanárképzés javítása és a tanárok életszínvonalának tervszerű felemelése olyan fokra, amely lehetővé teszi számukra, hogy megbirkózzanak a tudományos-technikai forradalom által eléjük állított feladatokkal. Feltételezhető, hogy a legközelebbi évtizedekben nagyon lényeges szerkezeti változások következnek majd be képzési rendszerünkben” – írta 1973-ban Turcsenko.

Megfelelő tanárképzés csak akkor valósítható meg, ha pontosan ismerjük az igényeket. Véleményem egyezik Orosz kollégáéval, vagyis csak akkor szabad a tanárképzés ügyéhez nyúlni, amikor az általános iskolai és középiskolai programok annyira kialakultak, hogy már lehet rájuk tervezni.

A tanárképzés új programjának kidolgozása előtt végig kell gondolni a szakpárosítás kérdését. A koordinált oktatáshoz az eddigitől eltérő, természettudományos szakok párosítására lenne szükség. Ilyen – fizika, kémia, biológia, földrajz közötti – szakpárosítás a főiskolákon nincsen, mert kis iskolákban nem lehet elegendő órát biztosítani az ilyen szakos tanároknak. Ezt a problémát az oldja majd meg, ha az országban olyan iskolák lesznek többségben, amelyekben megfelelő számú párhuzamos osztály lesz. Mit lehet addig csinálni? Elképzelhető lenne egyszakos tanárképzés széles természettudományos háttérképzéssel és még egy szak megszerzése posztgraduális képzésben. Arra is lehetne gondolni, hogy kétszakos tanárokat képzünk nagyjából a mai szakpárosítással, de széles természettudományos háttérképzéssel. Az a gondolat is felmerült, hogy meg lehetne valósítani századeleji főiskolákhoz hasonlóan matematika-természettudomány-szakos tanárok kiképzését is.

Az ismeretanyag integrálása irányában ható szemléletváltoztatásra az egyetemeken már kezdeményezés történt, mégpedig a komplex államvizsga bevezetése révén. Igaz, hogy ez eredetileg csak a szaktárgyak és a pedagógiai tárgyak közötti koordinációt célozta, de ezt én a Kossuth Lajos Tudományegyetemen tágabban értelmeztem és felvettem az államvizsga tematikába a kérdések közé kémiai és biológiai irányú csatolást is. Ez eleinte ellenkezést váltott ki, de miután az